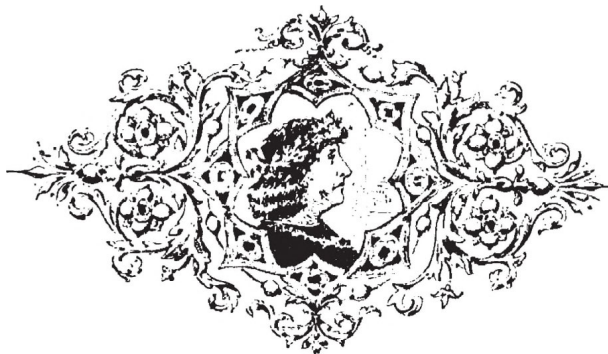

pergamenre, a rideg barátoknak tompa nádja alól fekete és veres színekben szögletesen írva, merev vonalakkal, hideg cifrázattal maradt volna ránk. Talán hirdette volna a nemzet hatalmát és nyers erejét! Holott így, mert az új műveltség embere volt, az illuminator finomra csiszolt hártáján, gazdag színezésű, aranynyal ékes rajzával, arabeszkekkel, virág- és lombdíszszel festett medaillonokban maradt ránk. Így az M. A. a magyar renaissance virágkorát hirdeti, melynek ő maga örök dicsősége marad.

Mátyás képe.

(A brüsszeli Corvina-kódexben).

MÁTYÁS ÉS A KÖNYVNYOMTATÁS.

IRTA: DÉZSI LAJOS.

Nem volt magyar király, a kit a tudomány igaz és őszinte szeretete oly kiváló mértékben jellemzett volna, mint Mátyást. Nagy lelkek kiváltsága, hogy tehetségük sokoldalú fejlődésre képes a nélkül, hogy egyik lelki tulajdonság vagy nemesebb szenvedély a többi rovására érvényesülne. A fejlődés legmagasabb fokát elérhetik az egyensúly, a harmonia bárminemű megzavarása nélkül.

Ilyen szellemi kiváltság tette Mátyást nemcsak Magyarország, hanem kora legnagyobb uralkodójává. Nehéz volna eldönteni, hogy úgy-e nagyobb, mint hadvezér, úgy-e, mint törvényhozó, vagy pedig mint politikus. Ha ugyan ezzel ki volna merítve tehetségének sokoldalúsága. De a hadi dicsőség, a politika és országkormányzás nehéz gondjai távolról sem foglalták le minden idejét, nem töltötték be egészen lelkét; a tudomány és a művészet érdeklődését nem kevésbé foglalkoztatták. Ugyanezen szellemi kiváltság bizonyága, hogy e nemes szenvedélyek nem élte egy bizonyos korszakában, a könnyen hevülő ifjúság vagy a meglelt férfi korában léptek föl, hogy azután egyik a másiknak adjon helyet, hanem mindannyian állandóan megtartották uralmukat.

Különösen áll ez tudománykedvelő hajlamairól s a mi ettől elválaszthatatlan, könyvgyűjtő szenvedélyéről. Mint a legtöbb könyvbarátnál, úgy nála is a zsenge ifjúkorba nyúlik ez vissza. Már ekkor nagy kedvvel olvasgatta a római klasszikusokat s egy kortársa emlékezetben hagyta róla, hogy ágyában gyakran találták párnái között Curtius, Livius és mások munkáit.¹ Ha szembetűnő is a párhuzam, melyet a hízelgő humanista író Mátyás és Nagy Sándor közt akart vonni, a ki gyakran Homeros olvasásán szenderedett el, mégis elhíhetjük ezt ezúttal neki, mivel Mátyás maga is írja, hogy már ifjúkorában is tetszett neki Silius munkája.²

A ki ily korán és ennyire szerette a könyveket, természetesen gyűjtötte is azokat ifjúkorától kezdve haláláig. Hiábavaló kísérlet megállapítani akarni az évet, a melyben Mátyás könyveket kezdett gyűjteni. Talán azon könyvek tették könyvtára alapját, melyekkel még Poggio Bracciolini kedveskedett hősi atyjának.³ Épp oly hiú törekvés a Corvinának mint »nyilvános könyvtár«-nak alapítási évét vagy nagyságát meghatározni.⁴

Mátyás egyaránt gyűjtött kéziratokat és nyomtatványokat. Mily arányban volt képviselve a könyvtárban az egyik vagy másik gyűjtemény, a rendkívül csekély maradványokból hozzávetőleg sem tudjuk megmondani.⁵ Valószínű, hogy a könyvtár túlnyomólag kéziratokból állott; következtethetjük ezt abból, hogy Mátyás ezek gyűjtésén kezdte s ebben a megkezdett irányban folytatta a gyűjtést mindinkább fokozódó hévvel; továbbá abból is, hogy, kivált kezdetben, ezekből sokkal nagyobb volt a kínálat s egy fényűző király izlésének jobban is megfelelték Attavante, Francesco de Cherico, Gherardo, Girolamo dai Libri stb. művészi kivitelű művei, mint akár a nürnbergi, akár a velencei nyomdatermékek.

De vannak azért adataink arról is, hogy Mátyás a könyvnyomtatást is kellő figyelemre méltatta.

A Corvina maradványai közt két ósnyomtatvány is van. Az egyik egy velencei nyomtatvány, Nicolaus de Ausmo »Supplementum Summae Pisanellae« című munkája, mely a pozsonyi ferenczrendi szerzetesek könyvtárában maradt fent;⁶ a másik, Reynerius de Pisis »Anterior Pars Pantheologiae« című műve az

¹ J. Ph. Bergomensis: Erem. Aug. Lib. XV. Suppl. Chron. ad an. 1463.

² Julius Pomponius Laetushoz Budán 1471. szept. 13-án írt levelében. Közli Teleki: Hunyadiak kora, XI. köt. 451. l.: »Placuit namque et in juvena nostra Silius et nunc, dum nos quoque bellis occupamus, placet eo magis, quod bella canat...«

³ Poggio Bracciolini levelét kiadta Mai: Spicilegium Romanum. Roma 1844. X. 248—50 és Fraknoi: M. Könyvszemle 1878. 4—5. l.

⁴ A Heltai adata (50,000 kötet) semmiképpen sem fogadható el. Fraknoi 1000—3500 kötetre, Csontos 16,000 kötetre becsüli a könyvtár nagyságát.

⁵ Fraknoi, e kor legnagyobb buvára, 136-ra, Csontos 145-re teszi a Corvina maradványait.

⁶ Nyomt. hely és év nélkül. Bóven ismerteti a M. Könyvszemle 1878. 59—79. l.

esztergomi főegyházi könyvtárban, mely 1477-ben Nürnbergben nyomtatott.¹ Hogy nem csupán e két mű képviselte Mátyás könyvtárában a nyomtatványokat, azt a kevés számú fenmaradt Corvina-történeti adatokból is constatálhatjuk. 1471-ben egy rendkívül érdekes levélben köszöni meg a király Julius Pomponius Laetusnak

idcirco torpescemus: sed memores illius
sentencie: oportere uidelicet unumquemque
uita pbatissimā eligere: expectare autem
ut consuetudo illam faciat esse iocundam
atque dulcem uideri: ea seque aggrediemur.
Turpe est. n. cum tempus per se ricordiam
abierit tunc de mō illud reuocare: cum
ppter dolorem nihil sit apius uocati redi-
tury: & go igr q̄ optima esse rebar: partim
nunc uos admoneo: p̄tim. omi uite tempe
admonebo: Vos autē cū tria sint morbi
genera: utinā nec uēs ei simile p̄stetis: qđ
insanabile est: neu ita mente egrotetis: ut
pleriq̄ solent cepe egrotare. nam hi qui
parua ualitudine agunt ip̄i p̄ficiscunt ad
medicos: q̄ uero grauiori morbo p̄munt
ad se curantes accersunt. at hi q̄ in atram
bilem insatiabilē transuecti sunt: nec ue-
nientes quidē medicos recipiūt. qđ uos
nōn patiamini nūc recta cōsilia asp̄nātes.

Sic finis libelli Basiliē.

per A. H. Bude.

Hess budai kisebb nyomtatványa.

Rómában nyomtatott Silius Italicusát, melyet neki ajándékba küldött.² Ugolleti egy levelében pedig ezt írja többek közt Mátyásnak: »B. (onfini) Antalnak, ki

¹ Knauz Nándor hívta föl rá először a figyelmet.

² Teleki: Hunyadiak kora, XI. 454. l. M. Könyvszemle 1878. 70—71. l. Vespasiano Bisticci feljegyzése Janus Pannoniusról (1469), hogy Rómában és Firenzében minden latin és görög könyvet, a mit a könyvpiaczon talált, megvett Mátyás és Vitéz János könyvtára számára, szintén magyarázható úgy, hogy a megvásárolt könyvek között nyomtatványok is voltak.

nemsokára Magyarországra megy, adtam könyvtárad számára néhány Rómában nyomtatott művet . . .¹

Mátyás korához fűződik az első magyarországi könyvnyomda felállításának dicsősége is. Uralkodása alatt (1471 körül) hívta be Karai László budai prépost Hess András német származású könyvnyomtatót, a ki egy kisebb művön kívül a »Chronica Hungarorum«-ot nyomtatta ki Budán 1473-ban.² Habár Hess bizonyos, előttünk ismeretlen körülmények miatt elhagyta Magyarországot, még mielőtt Mátyás figyelmét magára vonta s aztán megbízásaival támogatta volna, azért az ő hatása és pártfogása alatt működő Karai préposté mellett az ő nevére is dicsőség sugárzik abból, hogy előbb jelent meg nálunk nyomtatott könyv, mint Ausztriában, Lengyel-, Angol-, Spanyol-, Dán- és Svédországban.³

Magyarországon ez időben a könyvnyomtatás gyökeret nem verhetett. Hogy ennek oka Hess személyi körülményeiben rejlik, leginkább abból is kitetszik, hogy Budán ettől kezdve folyton működik könyvnyomda (Feger, később Ruem, Paep vagy Pap stb.), kik megrendeléseiket magyar könyvnyomtató híján kénytelenek

**Illustrissimo Hungarie regū chronica In
inclita terre Doriane ciuitate Brunēsi lucu
bratissime impressa finit felicius. Anno sa-
lutis. M. LXXX. lxxxviiij. die. xx. Martij.**

Thuróczy krónikája brünni kiadásának kolophonja.

voltak külföldön megtenni, annyival is inkább, mivel a külföldön működő magyar könyvnyomtatókban (Septemcastrensis, Corvus, Magyar Péter, Garai, Basai) hiányzott a vállalkozási kedv új könyvnyomda alapítására.⁴

Hogy Mátyás a könyvnyomtatás jelentőségét felfogta, az is bizonyítja, hogy 1479-ben megbízta Mihály milkói püspököt, hogy az esztergomi egyház javított Breviariumát nyomassa ki,⁵ mely csakugyan megjelent a következő évben

¹ Budik: Entstehung und Verfall der berühmten von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek. Wien 1840. 8. l.

² Fraknoi: Karai László budai prépost, a könyvnyomtatás meghonosítója Magyarországon. Bpest 1898. (Tört. ért. 7.) és »Chronica Hungarorum impressa Budae 1473. Typis similibus reimpressa Budapestini 1900«. (Fraknoi bevezető tanulmányával.)

³ Meisner—Luther: Die Erfindung der Buchdruckerkunst. Bielefeld u. Leipzig 1900. 109—110 l.

⁴ Gr. Kemény J. Tört. és irod. kalászatok. Pest. 1861. 18—46. l.

⁵ Az idevonatkozó rész az említett Breviarium 7^b lapján a püspök előszavában: »Superioribus diebus recepimus in mandatis a serenissimo principe domino Mathia Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croacie etc. rege invictissimo, domino nostro gratiosissimo, quatenus de modo et

Velenczében és második kiadásban a nyomtatási hely említése nélkül 1484-ben;¹ erről tesz tanubizonytságot Feger Theobald is Thuróczi krónikájának Mátyás királyhoz intézett magasztaló ajánlólevelében.²

Kétségsbe nem vonható tény, hogy első sorban Mátyás király példája és tudománypártolása serkentette főpapjainkat s főurainkat is a tudománynyal való foglalkozásra; rendkívüli szellemének hatása, hogy Buda egyidőre tudományos középpont lett, melynek tudományos kincseire a külföld is irigykedve tekintett. A nagy király halála után e dicsőséggel is szegényebb lett a nemzet s alig maradt meg más számára belőle vigasztalásul és kárpótlásul, mint annak emlékezete!

**Serenissimoꝝ hungarie regū chronica be
ne renisa ac fideli studio emendata finit fe/
liciter Impressa crhardi ratdolt viri soler/
tiffum gerania industria et mira imprimendi
arte: quā super venetijs nūc Auguste ex/
cellet nominatissimus. Impensis liquidem
Theobaldi feger conciuis Budensis An/
no salutifere incarnationis millesimo q̄drin/
gentesimo octogesimo octavo tertio nonas
Junij.**

Thuróczi krónikája augsburgi kiadásának kolophonja.

MÁTYÁS ÉS AZ ISKOLA.

IRTA: BÉKEFI REMIG.

A nemzetek művelődésének alapja és fokmérője az iskola. Egyes korok és nemzetek előhaladásának megítélésénél tehát első sorban az iskolaügy esik a mérleg serpenyőjébe. Hunyady Mátyásról a történelem fönnen hirdeti, mennyit áldozott ó a magyar nemzet szellemi életének emeléseért. Kiválóan tanulógos

rubrica ipsius alme ecclesie Strigoniensis Breviarium correctum pro exemplari super horis canonicis peragendis de tempore et de sanctis, diurnis et nocturnis circumspecto *Johanni de Ratispona librario* ad imprimendum plura brevitaria pro horis canonicis juxta sanctiones canonicas peragendis traderemus . . .

¹ E kiadásban Miklós milkói püspöknek ugyanezen előszava áll, azzal a különbséggel, hogy a regensburgi könyvkiadó (Johannes Cassis) helyett itt Feger Theobald neve van. Ez utóbbi előszót Knauz is kiadta »Libri Missales 1870« cz. műve 78—79. lapján.

² Az általa velenceinek tartott kiadás ajánlólevelét újra kiadta Toldy: Új Magyar Muzzeum 1850—1. II. 389—90 l.

és fontos feladat tehát azon kérdés megfejtése: *Minő volt az iskolázás nálunk Hunyady Mátyás király korában?*

Iskoláink életfolyama Mátyás király alatt az előző idők medrében haladt, de gazdagabb tartalommal. A plébániai és városi, a székesegyházi (káptalani) és kolostori iskola, a királyi udvarban és a lovagvárban való nevelés, a nevelőtartás és az egyetemi oktatás már örökségül maradt a renaissance, vagyis a humanismus századára, a tizenötödikre.

Plébániai iskola a XIV. és XV. században — általánosságban szólva — minden plébániai székhelyen volt. Hiszen a zsinatok meghagyták, hogy egy pap se misézzen egymaga; hanem legyen mindegyikkel egy klerikus, vagy egy tanuló, a ki neki a misénél válaszol és a kivel, ha akarja, a zsoltárokat mondhatja. Az erdélyi szászoknál még ott is volt iskola, a hol plébániának híre-hamva sincs. A népoktatás ügyét szolgálták még az egyházi beszédek és a hitelemzés vásár- és ünnepnapokon.

A *városi iskola* a városi szervezettel együtt született meg, mert az iparosnak más ismeretekre volt szüksége, mint a papnak. A város iskolájában tanították a vallás elemeit, az imádságot, a számolást, írást, olvasást és fogalmazást anyanyelven, továbbá az éneket. A városi iskolát írőiskolának hívták; sőt az egyház iskolájának is, mivel gyakran a szentegyház szomszédságában emelkedett. A város tanítóját rendszeren rector vagy iskolamester néven emlegetik. Városi tisztviselő számba megy s a város választja. Fizetése elég tisztességes. A segédtanítót a rector fogadja fel. Városi iskola mindegyik városban volt.

Forrásaink Mátyás király korából még külön megemlítik a brassói, budai, csütörtökhelyi, késmárki, nagyszebeni, prázsmári, székesfehérvári és kolosvári iskolát.

Ezen utóbbiról írja Heltai: »Mert az Erzsébet asszony akkor *Kolozsvárott* szállott vala, jövéen Szilágyból, egy szállóműves kazdag embernél, ki lakik vala az Óvárba, egyenest arról, mikoron bemennek az Óvárban, egy kóházban. És az ember szász vala. Annál marada szálláson az Erzsébet asszony a szülésnek utánna egynihány esztendeig. *És ott vitték a fiát, Mátyást, legelőszer is az iskolába.* Hogy annakutánna magyar királylyá lón Mátyás, nagyon megajándékozá a gazdát és jeles szabadsággal meglátogató.«

Kolostori iskolákat a férfi szerzetesrendek — benedekrendiek, ciszterciek, prémontreiek, ágostonosok, karthausiak, domokosok, ferenczesek, pálosok és Jánosvitézek — továbbá az apácák állítottak és tartottak fenn. Névszerint tudjuk, hogy Mátyás király idejében *Stropkai Lőrincz* domokos Budán tanárkodik; *Tornai András* a karthausiak segedelemvölgyi tárkányi kolostorában, *Bertalan* pálos Gyulán (Baranya vm.) tanít. A híres *Temesvári Pelbárt* a ferenczesek budai iskolájában találkozunk, mint a hittudomány tanárával. Ő még egészen a scholasticus rendszer híve. Vezérfonalul Lombardiai Péter »Quatuor libri Senten-

Pomerium de sanctis.

fratris Pelbarti ordinis
sancti Francisci

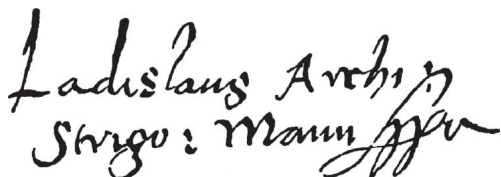

Temesvári Pelbárt Pomeriumának czimlapja.

tiarum«-ját használta s ennek szellemében írta meg »Aureum Rosarium«-át és az »Expositio Compendiosa et Familiaris«-t.

Az *ágostonosok* pataki (sárospataki) iskolájában 1489–1490-ben *Kisvárdai* János baccalaureus a rector. Itt járt ekkor iskolába *Szalkai* László, a későbbi esztergomi érsek. Ő az előadásokat lejegyezte; s így tőle megtudjuk, mit és hogyan tanítottak ekkor a kolostori iskolákban.

A *grammatikai* oktatáshoz *Theodolus* eklogáját használták, a melyet nyelvtani és tárgyi magyarázattal világosítottak meg. Ezen pásztorköltemény szerint, midőn a nap »égznek tyzenkettőd rízyben« volt, *Psewstes* fiatal pásztor, »görög országnak athenas nevű városából«, »hásfának kyessyge alá« telepszik. Rajta párduczbor van; »popháyáth« sip fűjja föl s ebből »zóknak ezer lychán« bájos hang ömlik el. Hozzá közel, »kwthfw melleth« juhokat őriz *Alatia* leány. Ez oly kedvesen »kynthornála«, hogy »ydes zaw kynthornának zawayth« hallván, a patak megállt folyásában, a nyáj nem legelt tovább, *Psewstes* meg »bánathnak myrghéwel«... »az más parthnak magasságáruul«... »vetekedésre« szólította a leányt. »Egybeszerkezwnk«, mondja *Psewstes*; s a ki győz, az kapja meg a másik hangszerét. A versenyben a leány győz.

Szalkai László aláírása.

Psewstes kéri, hogy hagyjanak fel a mérkőzéssel, hiszen már »estellik« és a »föld alá vetteteth hydeg« fölszáll.

Nyelvtani, de egyúttal erkölcsi oktatásra szolgált *Szent Bernátnak* »A világ megveté-

séről és az isteniek kívánásáról« című munkája, melyet versbe szedtek.

Tybinus rhetorikája kettős czélt szolgált. Egyrészt a nyelvtani oktatás segédeszköze. Hiszen van benne sok szófejtés, és pedig etymologiai alapon s kiterjed mind a latin, mind a görög szókra. Ez bizonyítja egyúttal, hogy a latin nyelven kívül a görögöt is tanították. Másrészt feladatul tűzték ki a *szónoklattan* elé, hogy megtanítsa a beszéd tárgyához szükséges anyag kiválasztására, elrendezésére, felosztására, szókba és mondatokba foglalására, illedelmes kiejtésére és elszavalására. A *szónoklattan* keretében adták elő a képleteket, alakzatokat, vagyis — mint nevezték — a színeket, továbbá a czímtant és a levélírást.

A verset ez a kor nagyon kedvelte. Még a *számtant* és a *csillagászatot* is versben tanították. A »Computus«-ra sokat adtak, mert az ünnepek kiszámításához és az egyházi naptár készítéséhez mindegyik papnak kellett értenie.

A csillagászat terén nagy részt kötött le magának a *csillagjóslás* (astrologia).

Még az erkölcsi világlendet, az erényt és a vétket is a csillagokkal és az égi jelenségekkel látták kapcsolatban. De itt azért a keresztény felfogás is érvényesül. Egyrészt ugyanis elismerik, hogy az erények és a vétkek a szokást, vagyis a hajlandóságot tekintve, függhetnek ugyan a csillagoktól, mivel az időjárás és az

égi jelenségek hatnak a testre, ez meg a lélekre. De másrésről nyíltan hirdetik, hogy az erények és a vétkek, az elhatározást tekintve, tisztán az ember akaratától függenek. Ez pedig független, szabad. Tehát a cselekvés, a tett is beszámítható. Ha az ember tetteinek létrehozói az égi jelenségek volnának, megszűnnék az emberi beszámíthatóság, — a jóban az érdem és a rosszban a bűnösség.

Tanították Szalkait Patakon *zenére* (musica) is, a melyről azt tartották, hogy a szabályos éneklésnek Isten dicsőségére feltalált művészete.

Mindebből kitűnik, hogy a kolostori iskolákban akkor is a triviumot és quadriviumot tanították.

Ugyanezeket adta elő a sublector és a succentor a *székesegyházi (káptalani) iskolákban*, melyekkel mindegyik püspöki székhelyen találkozunk. Névszerint szó van ezen időben az esztergomi, váradi és veszprémi székesegyházi iskoláról. A lócsei zsinat 1460-ban elrendeli, hogy az iskolások (scholares) hosszú és illendő ruhában járjanak s arany és ezüst gyűrűt ne viseljenek.

Az 1458-iki országgyűlés kimondja, hogy a miséspapok, a tanulók (scholares) és a nemesek vámot és tizedet — az ország régi szokásjoga szerint — nem fizetnek.

A gazdag nemes családok a gyermekek mellett *nevelőt* is tartanak. A fiúk azért járnak nyilvános iskolába is; a nevelő még külön is oktatgatja őket; sőt még egyetemi hallgató korukban is mellettök van. Így tudjuk *Kállay Lókösről*, hogy egyetlen fia mellé fogad nevelőt is. Ez már hat évig foglalkozott a fiúval, midőn túl akartak adni rajta. Ő ezt nem tudja elhinni. Elmondja, hogy a hat év alatt mennyit tett a fiúval. Erkölcseleg és szellemileg úgy akarta nevelni, hogy családjának büszkesége legyen. Midőn Budán járt iskolába, még súlyos betegségében is egyedül ő ápolta. A mint meg Pozsonyba került az egyetemre, mindig vele volt, óvta a veszedelmektől s nehéz fejű levén, még az előadások anyagát is megmagyarázta neki s belőle ki is kérdezte. Ő szívesen megmaradna a családnál továbbra is. De ha nem akarnák megtartani, számít ura nagylelkűségére s hiszi, hogy érdemeinek megfelelően fogja díjazni.

Ez az eset érdekes vonásokban mutatja be a XV. századbeli nevelő sorsát.

Az *egyetemi* oktatásnak szintén kiválóan érdekes emlékei maradtak ránk. Mátyás király 1465. jun. 1-eje előtt írja II. Pál pápának, hogy Magyarországon, jóllehet ez nagy is, meg termékeny is, egyetem (studium generale) virágzásáról szó sincs. Így azután az ország lakói közül azoknak, a kiknek van tehetségük és tanulmányokra alkalmasak, külföldre kell menniök, hogy egyetemet látogathassanak. Csakhogy közülök sokat a szegénység, az utak hosszúsága s veszélyes volta és a nyelvbéli nehézségek visszatartanak. Ebből azután az egész egyházra, a keresztény vallásra és magára az országra nagy kár háramlik. Pedig éppen itt, a hol a hitetlenek a szomszédságban élnek, tanult emberekre van szükség. Ezért kéri Mátyás király a pápát, engedje meg, hogy országában egyetemet állíthasson és szervezhessen.

II. Pál pápa jun. 1-én *Vitéz* János esztergomi érseket és a pécsi püspököt utasítja, hogy azon városban vagy mezővárosban, melyet a király alkalmasnak talál, állítsanak egyetemet valamennyi fakultással és kancellárral. A tanárok fizetését határozzák meg; a szokásokat, törvényeket és intézményeket a bolognai egyetem mintájára állapítsák meg. Ha a törvényeket megalkották, terjeszszék megerősítés végett a római szent-szék elé. A kancellár megkapja a jogot, hogy alkalmas és érdemes embereket egyetemi fokozatra előléptethet s ennek jelvényeit nekik megadhatja. Egyáltalán a kancellárt mindaz a jog megilleti, melyet a bolognai egyetem kancellára gyakorol.

A választás *Pozsony* városára esett. Itt jött létre az egyetem azon telken, mely egykor *Gmaintl István* tulajdona volt s az ő magtalan halála után a királyi kincstárra szállt. Az épület egyik fele tanterem, a másik meg a tanárok és tanulók lakása. A régi egyetem telkén ma a kir. jogakadémia áll.

Az egyetem tényleges megalapítása, úgy látszik, 1467. jun. 20-án történt, mivel *Vitéz* esztergomi csillagvizsgálójában ezen napra kedvező csillagállást jeleztek. E szerint délután öt órakor a nap Jupiterhez közel, az ikrek jegyében nem messze van a nyugtától; a *Mercurius* meg, »a tudósok sorsdöntő csillaga« delel. *Vitéz* saját korának a fia volt; érthető tehát, hogy adott a csillagjóslásra.

Az egyetem kancellára *Vitéz* János lett. A tanárokat ő fogadja fel s a szervezés nehéz munkáját ő végzi. Egészen érthető tehát, hogy a bécsi egyetem a pozsonyi egyetemet *Vitéz* egyetemének tekintette.

Vitéz a tanárok egy részét 1467. július 18-án indítja útnak Esztergomból. Tudtára adja a városi hatóságnak, hogy a király akaratából küld néhány tanárt.

Igéri, hogy rövid idő alatt még majd más doktorok is érkeznek, a kikért már elküldött Olasz- és Franciaországba. Végül kéri a várost, fogadja a tanárokat tisztelettel; legyen irántuk becsüléssel és humanitással; védelmezze meg őket is, meg a hallgatókat is; s ne engedje, hogy bárki is akadályokat gördítsen eléjük. *Pozsony* városa átérezte azon tény fontosságát, hogy kebelében egyetem alakul. A tanárokat ünnepélyesen fogadja és csibével, hallal, zsemlyével, borral, körtével és más gyümölcsöccsel megvendégeli. Most már azután még 1467-ben megkezdődött a tanítás az új egyetemen, az »*Academia Istropolitana*«-n. Tanárai közül többet ismerünk. Itt tanárkodott korának legelső csillagásza, *Königsbergi Müller* János (*Joannes de Monte Regio*, *Regiomontanus*) s tanította a quadriviumot. *Vitéz* őt Esztergomban bízta meg a »*Tabulae Directionum*« megkészítésével. *Regiomontanus* a váradi tabellákat *Vitéz* Jánosnak ajánlotta. A pozsonyi egyetem tanára volt még *Ilkusch* Márton, jobb keze *Regiomontanus*nak; *Péter* az orvosi tudományok doctora; *Gattus* János hittudós; *Hittendorfi Schricker* Miklós, a ki

Vitéz János.

(A bécsi udv. könyvtár
Plautus-kódexéből.)

éppen mint pozsonyi tanár kölcsönöz könyvet a bécsi egyetem könyvtárából; s *Krompachi Koch Lórincz*, a kinek a bécsi egyetem csak Vitéz János kérésére engedi meg, hogy a megszabott idő előtt taníthasson.

Az egyetem kebelében levők pereit nem a rector, hanem a kancellár bírálta el; 1469-ben azonban az alkancellár, *Schönberg György* lesz az egyetem bírása. Ha azonban ügyét valaki az esztergomi érsekhez akarta föllebbezni, megtehetette. Maradt ránk két kézirat, melyeket Schönberg György használt.

Mátyás király kívánságára II. Pál pápa megengedi, hogy a pozsonyi prépost, vagyis az egyetem alkancellára mise, litánia és más ájtatosság után áldást adhat, ha más főpap vagy a pápai követ nincs jelen; főpásztori süveget, gyűrűt és pásztorbotot, vagyis főpapi jelvényeket viselhet. VIII. Incze pápa engedelméből meg feladhatja a kisebb rendeket, megáldhatja az egyházi ruhákat, fölszentelheti az egyházakat és temetőket és negyven napi búcsút engedélyezhet.

Az egyetem legjelesebb tanárai igen rövid ideig tanítottak Pozsonyban. Gattus Jánossal már 1469-ben Siciliában találkozunk. Regiomontanus rá két évre hagyja el hazánkat s Nürnbergbe távozik. Ugyanekkor Krompachi Koch Lórincz a bécsi egyetemre megy. Ők tehát Vitéz János halálakor (1472) már nincsenek Pozsonyban. Ez lehetett az oka azon felfogás kifejlődésének, hogy a pozsonyi egyetem Vitéz halálával szűnt meg. Ez azonban tévedés, mert a pozsonyi egyetem Hunyady Mátyás halálakor még fennállt; s végső órája csak az I. Miksa és II. Ulászló közötti háború idején ütött. Az egyetem egyik felét II. Ulászló és Korvin János 1492-ben elajándékozták, másik felének tetejéről pedig a város ugyanekkor leszedette a cserepet a »Schusterthurm« kijavítására.

Carbo Lajos szerint Mátyás király 1475 körül Budán is akart egy új iskolát (studium) állítani. Ennek létrejövéséről *Niger* (Schwarz) Péter »Clypeus Thomistarum« című munkájának ajánlásában (dedicatio) értesít bennünket, midőn Hunyady Mátyást imígyen dicsóiti: *Buda* városában, a te virágzó székhelyeden a Domokosok részére »universale gymnasium«-ot szerveztél, a hol bővebben elő lehessen adni mindenféle tudományt — a philosophiát, theológiát és szentírást. De nemcsak kezdeményezője és megalapítója vagy, hanem fentartod és tekintélyt is adsz neki. A tanárok és az elüljárók bőven kapnak királyi felségedtől aranyat; a tanulóknak meg bőven adsz ételt, ruhát, ágyat és a mi csak éjjelre s nappalra szükséges.

Ez az iskola azonban *nem egyetem, hanem a Domokosok rendi hittudományi főiskolája, »studium generale«-ja volt.* Állt pedig a Boldogasszony-templom közelében, a mai Iskola-téren.

Heltai szerint Mátyás király *Budán* negyvenezer tanuló részére akart iskolát,

A budai studium generale címere

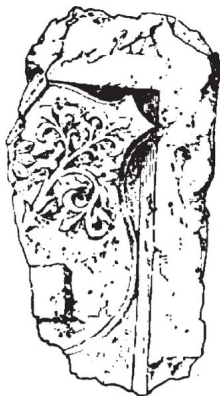
(Reichenthal Ulrik krónikája 1483-diki kiadásából).

egyetemet alapítani. Ő ezt Brodarics váczy püspöktől hallotta, »kinél vala az egész épületnek jedzésének a képe is«. Ennek nyomán Heltai leírta az egész épület tervezetét, a melynek fundamentumát egyébként ő saját szemével látta is.

A negyvenezres létszám rengeteg nagyítás. Salamon Ferencz ebből kiindulva, s tekintettel az épület tervrajzára, azon meggyőződésre jutott, hogy Mátyás király Budára nem egyetemet, hanem »állandó elsánczolt tábort (castrum)« tervezett. De bárminek szánta is Mátyás ezt az épületet, Heltai szerint száz év is ráment volna, míg elkészülnek vele.

A tengődő pécsi s a negyedszázados életű és csakis pár évig virágzó pozsonyi egyetem a tanulni vágyó magyarok igényeit nem elégítette ki. A régi szokáshoz híven, nagy számmal keresik föl a *külföldi egyetemeket* is. Bécs, Róma, Krakkó és Prága egyetemén kívül különös előszeretettel látogatják Olaszország egyetemeit. *Bécsben* az 1453—1499 közötti években 1285 magyar járt az egyetemen. A *bolognai*

egyetemen Mátyás király idejében szigorlatot tett: Miller János, Yzpei Benedek, továbbá Simon, Balázs, Kelemen, Tamás és a nemes vérbeli István, királyi titkár. Ugyanitt János 1461-ben az orvostan, Dénes 1471-ben a logika és Gergely 1472-ben a mennyiségtan és csillagászat tanára; Bodó Miklós meg ugyanekkor rector. A bolognai egyetemet kereste föl Slantzi Stoltz Miklós váradi püspök is heted magával, a kik között volt Kassai János kánonjog-doktor, az ő paedagogusa is. A *pádovai* egyetemen tanúl Csezmiczei János (Janus Pannonius), Hantó György és Brodarics István. A *ferrarai* egyetemen az artisták (hölcészethallgatók) rectora 1481-ben a magyar Albert. Itt végzi tanulmányait 1467-ben Geréb László, Palóczi Zsigmond és Perényi Miklós; néhány évvel később meg Erneszt Zsigmond, már mint kinevezett pécsi püspök.

A pécsi egyetem
cízmerének töredéke.

Az iskolák ilyen fokozatain gyűjtötték ezen kor gyermekei azon *ismereteket*, melyeket az élet tőlük megkövetelt. A papi pályára lépőknél a kisebb rendek fölvételekor megelégedtek azzal, hogy jól tudjanak olvasni és énekelni. A nagyobb egyházi rendeket azonban csak olyan egyénnek adták fel, a ki értett a szentségek kiszolgáltatásához, az egyház kormányzásához, a ki értette és fejből tudta a mise oratióit, praefatióit és canonját s az egyház egyéb imádságait. Elvárták a paptól, hogy a szent-leczkéből, az evangéliumból vagy a szentírás más helyéből vásár- és ünnepnap egyet-mást okosan tudjon fejtegetni. A bártfai, körmöczbányai és szepes-megyei plébániai könyvtárak a világi papság tanultságát hangosan hirdetik. A szászoknál meg 1444 óta csak az kap plébániát, a ki tanulmányait egyetemen végezte. A világi emberek között azonban — Hunyady Mátyás korában — még egy Báthory István, Ország László és Rozgonyi László sem tud írni.

